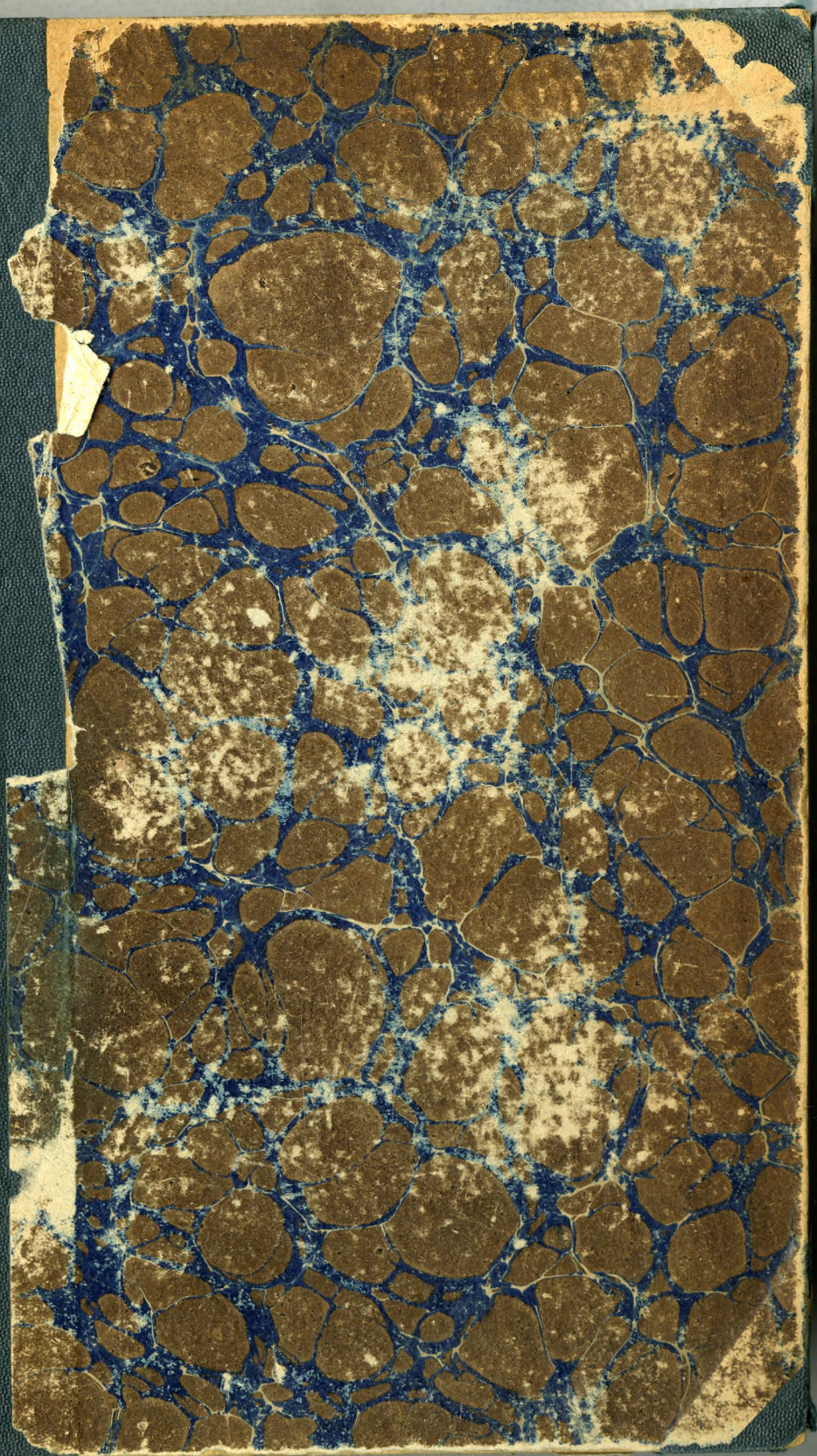

Politikai
röpiratok

155.

155
1375

A

MAGY. TUDOMÁNY-EGYETEM

ELSŐ SZÜKSÉGE.

B E S Z É D,

MELYLYEL

1871. OCT. 1. A MAGY. KIR. TUDOMÁNY-EGYETEMBEN RECTORI-SZÉKÉT

ELFOGLALTA

DR. TOLDY FERENC,

KIR. TANÁCSOS, A M. NYELVÉSZET ÉS IRODALOMTÖRTÉNET R. TANÁRA,
AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR IGAZGATÓJA, A GYMNÁSIUMI TANÁRVIZSGÁLÓ
BIZOTTSÁG ELNÖKE stb.

2.

BUDÁN,

A MAGYAR KIR. TUDOM. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBÓL.

1871.

DE BALLAGI GÉZA.

Midőn e díszes széket, melyben száz év óta e főiskolának annyi kitünősége ült, az egyetemi választó testület bizodalmaóól elfoglalni szerencsém van, mélyen érzem, tisztelt egyetemi gyülekezet, azon feladás nehézségét, mely a nemzeti önkormányzás jelen korában azon férfit várja, ki ez intézetnek élére lép. Mert bár az egyetem minden tagjának egyforma joga van annak szükegeire, hiányaira társai figyelmét fordítani, s őket azok pótlásának eszközlésére felhívni : de a rectornek egyenest kötelessége az összes nagy egésznek bajait érdekeit ennek minden részeiben és intézeteiben, tanulmányozni, s azok orvoslása és emelése iránt az Egyetemi Tanács közreműködésével megtenni azon lépéseket, melyek célhoz vezetőeknek mutatkoznak.

Mert, valljuk meg, tisztelt gyülekezet, igen is van hiány és baj, van alkotni és orvosolni való elég, hogy ez Alma Mater azon színvonalra emeltessék, melytől a magyar birodalom egyetlen egyetemének, öszves míveltségünk, és szellemi úgy mint anyagi jólétünk, de egyszersmind nemzeti becsületünknek is érdekében, elmaradnia nem szabad.

Pedig elmaradt. És nekünk látnunk kell, mint állítatik intézetünk a nagy világ szégyenpadára, az európai egyetemek során mint mondatik az utolsó-

nak, sőt mint tagadtatik meg tőle az egyetemi jellem is; mint hozatnak fel e rágalmak megalapítására statistikai számok, s mint tétetünk felelőssé a múltnak vétkeiről, melyek nem az egyetem vétkei voltak, és oly állapotról, melyet ismerünk, érezünk, fájlalunk, mely tárgy volt fél század óta gyakori magán panaszainknak, tárgya hivatalos tanácskozásaink, felterjesztéseink, indítványainknak: de semmi vagy csekély sikert aratva, hasonlítottunk ahhoz, ki a partról kénytelen hajója veszedelmét nézni, de azt meg nem mentheti.

A gáncsokra, és főleg a beszámításra, amennyiben ez az egyetemre háríttatik, felelne az egyetem története, ha az meg volna írva; és felel nagy részben, melyet legközelebb ez Egyetemi Tanácsnak egy kitűnő tagjától vettünk, az orvosi kar százados története. Olvassák meg ezt, kik magoknak ítéletet követelnek egyetemünkről; és ha jó lélekkel vizsgálják az okozatok okait, vallják meg, hogy bajaink és hiányaink oka nem az egyetemben van — hanem van kezdettől fogva annak szegénységében, a hazai szellemi élet és egyszersmind öszves tanügyünk egykori szabadtalanságában, végre nemzeti viszonyainkban, s részint erkölceinkben.

Uraim! Midőn Mária Terézia egyetemünket felállította — mondom: felállította, mert amely intézetet ő azzá alakított, inkább neve és kiváltságai, mint tartalma és jelleme szerint volt egyetem — néhány neki adományozott birtokok voltak kútforrása minden jövedelmének, melyek mikép gondoztatnak (s nem is az egyetem által) arról nem is szólok. Ezekhez képest intézetei és mindennemű eszközei

korlátoltak, szegényesek; tanszékei száma a tudományoknak már akkori állásához képest felette elégtelen; a tanárok fizetései a kezdetbeli viszonyokhoz képest fényesek ugyan, nem sokára azonban, birodalmunknak a világháborúk hatása folytán megcsökkent pénzügye mellett, leszálltak, értéköket veszítették. Az alapító királyné és unokája I. Ferenc tartózkodtak mélyebben meríteni azon forrásból, mely az 1548-ki törvény szerint a tanügy mezejének termékenyítésére használható volt; az ország azon jövedelméből pedig, mely a nemfelelős kormánynak rendelkezésére állott, meríteni nem lehetett, megemésztvén azt a közös kül és hadi ügy, s valljuk meg, megemésztvén azt szükségkép oly időkben, midőn Magyarország hadi adója huszadrészét sem fedezte a közbizodalom védelmére múlhatatlanul szükséges budgetnek; oly időkben, midőn a kiváltságos Rendek a legfontosabb hazai érdekektől megtagadták a legkisebb áldozatot is — mert hiszen, úgy mondának: a misera contribuens plebsét új adókkal terhelni nem lehet — mintha isten csak a szegényt teremtette volna adózásra! S e mellett még is híre volt az egyetem gazdagságának; és Schwartner, a mi első statisticusunk, önérzettel, a cambridgi és oxfordi gazdag alapítványú egyetemek mellé állította a mienket, mely akkor mindamellett csak 400 frtot költhetett könyvtárára évenként, százat természettani múzeumára és dolgozdájára együtt véve, s melynek jövedelme nem volt elégséges, a státus pénzbeli bukása után, tizenkét száz papirosforintnál többet juttatni a tanárnak évdíjúl. S ily országban, tisztületben álljon a tudomány? Ily időkben ennek szenteljék a

jobb elmék nappalaikat és éjjeleiket? és kívánatosnak tűnjék fel ez állás, melyben azon felül a nélkülözés poharát nem virágozá fel a köz becsülés, a nemzet tisztelete, s mindenek felett a szellemi sikeres hatás éltető öntudata?

Voltak ugyan, tisztelt gyülekezet, országok és idők, ahol és amikor a tudósnak, az egyetem férfiának állása anyagilag szinte nem vala fényes; de tisztelet környezte őt azon fensőbb hatásnál fogva, melyet a szabad tudomány paizsa alatt gyakorolhatott. De ó! bennünket e paizs nem fedezett. Mindenek előtt, a tudomány egy szintoly szolgálai mint buta censúra igája alatt nyögött, nehogy a tudás fája az égis nőjön; s közoktatási kódexünk, a Ratio Educationis, intőleg kimondotta, hogy az egyetemi tanárnak „nem feladata tudósokat, hanem az államnak derék és erkölcsös polgárokat nevelni“, s tudjuk, a „derék“ polgár alatt milyen értetett! És azzal következetesen — ó szégyen! — a politikai kormány adta az egyetemi tanárnak is kezébe a könyvet, mely szerint ő derék tisztviselőt, erkölcsös matematikust és a t., — de öngondolkodó tudóst, az istenért, ne — neveljen. S ha ennek dacára valahogy nevelkedett még is, mily sors várta a szabad vizsgáló művét, kéziratban már, tehát megszületése előtt? Íme egy philosophus! philosophiánk történetét írva meg, nyomozza azon okokat, melyek bölcsészetünk virágzását akadályozák: s ő kézírata felét kapja csak ki a censor — nem! a státus — kezéből. Egy más a pantheismus tanát fejtegeti, és bírálja, és megcáfolja: ez már vissza sem kapta munkáját. Tudnivalókép: a keresztyén ország pantheisticussá válhatnék, ha e

rendszerrel megismerkedik! — Egy történész az esztergami érsek pisetumi jogát vizsgálja: a kamara tétetik a tudományos dolgozat censorává, mert félt, nehogy a kérdés felderítése veszélyessé váljék a kincstárra nézve. — Egy negyedik a magyar országgyűlés történetét írja; egy ötödik a szabadság és rend egyezményének elméletét adja: kézirataik végkép elsikkadnak. Gróf Cziráky Antal ország bírója, s majd státusminister, Magyarország közjogát írja meg, s évekig várja az engedélyt, míg az ősz conservatív férfiú valahára — s már csak a német időben — teheti közzé censúra nélkül a különben is holt latin nyelven írt művét! Épen így járt az egyetem egykori tanára Virozil Antal a maga közjogával stb stb. — Tényeket beszéllek, tisztelt gyülekezet, még pedig nem régi dátumú tényeket, és csupán a magam tapasztalása köréből, festésére azon hosszú szomorú időnek, mely a hazai tudományt rabláncra fűzve tartotta volt, és megkérlelésére ócsárlóinknak, hogy szűnjenek meg egyetemünkre vetni a követ, mely kötött kézzel állítva a tudomány oltára mellé, nem szíthatta annak szent tüzét, hogy sugaraival bevilágítsa e hazát, és saját fejét az érdemfény koszorújával vegye körül!

De ott egy nagy szak, mindenek felett mívelő és gyümölcsöző — mondandják Önök —, mely nem érintve a félénk hatalom kezétől, bátran és szabadon mívelhető volt az egyetem férfiai által: a természeti tudományoké, s mely még is vajmi kevés kitünőséget mutat fel, sőt melyen alig hagyott egyetemünk, e tudomány előmozdítása által, ennek évkönyveiben nyomot . . .

A gáncs, Uraim, nem épen úgy áll, mint azt hangoztatni szeretik; s annak a kellő mértékre visszavezetésétől fel látszik bennünket menteni az orvosi kar jelen nagy tudományú dékánjának említett legújabb történeti munkája, melyet ugyane kar, százados ünnepe alkalmából, kevés havak előtt közzé tett. De a gáncs oly gyakori, és szintén általános, hogy nem ragadhatjuk meg elég készséggel az alkalmat annak felderítésére.

Emlékezzenek Önök vissza mindenek előtt azon, mondhatni szinte tegnapig fennállott, állapotára iparunk és kereskedelmünknek, mely a műszorgalmat nem engedé fejlődni hazánkban, hol nemzetünk a szatmári béke óta tetteleg függő volt más nép érdekétől; hol, az azt megelőzőtt két-százados belháborúk folytán, annak minden előfeltétele hiányzott: hiányoztak a politikai institúciók, melyek az ipart s az iparost védjék; a harmadik rend, mely e munkakörben leledzik; a beruházási tőke, mely nem a hazai ipar üzöinél gyűlt össze; a szakbeli értelmiség, melyet sem iskola, elméletileg, sem nagy vállalatok, gyakorlatilag, nem fejtettek ki, s nem tápláltak; hiányzott maga a nemzet hajlama, mely, a mezei gazdaságnak ősi szokás szerint úgyahogy folytatásán túl, nem a termelés és alkotásban, hanem a költekezésben nyilatkozott; — másfelül a külföldieskedés elterjedt szenvedélyénél fogva hiányzott egy belföldi ipar iránt az emésztők bizodalma, hiányoztak középkori államunknak a külfölddel való előnyös szerződésai, és végre az anyagi virágzás alphája és omegája: a közlekedés minden eszközei! Ily körülmények közt, a hiányok e végtelen sommája mellett, ugyan mint

támadhatott volna a természeti tudományok horderejéről a legvékonyabb fogalom is? Honnan vették volna magokat azon férfiak, kik e téren szerzett előismeretek alapján, mely meddőnek tartatott, kísérleteket tegyenek, és ezek segédelmével tudományos igazságok kutatásához emelkedjenek fel? A hiányzó példa mint vonta volna el az értelmiséget azon szakoktól, melyek magok álltak kapcsolatban a nemzet jellemével, ennek akkori fejlettségi korában? a jogi tanulmányokat értem, melyektől minden, ki nem pap, nem katona, nem tanár, mérnök vagy orvos volt leendő, várta megélését, sőt boldogulását, vagy legalább tekintélyes helyzetet a társadalomban?

Ahol pedig a természeti tudományok közvetlen haszna az életre annyira nem állott szem előtt: csoda-e hogy minden, ami e téren történt, néhány, a szép természet külső megjelenése által felgerjesztett elmék természetrajz, különösen növénytan, körüli működésére szorítkozott? csoda-e ha e mellett csupán e gazdag keblű, e bányász haza ásványai leltek néhány vizsgálót; a vegytan pedig csak gyógyvizeink elemzésével foglalkodott? Kérdem, tisztelt gyülekezet, ily viszonyok együve-hatása mellett felébredt volna-e másutt is a természettudományi kutatás szenvedelme? és egyetemünk Winterlei és Kitaibelei mellett támadtak volna-e Eulerek, Saussürök, Lavoisierék?

De Önök még egy térre mutatnak tán, az orvosira, mely egy külön karban saját képviselőt nyert. Igen, de ha nem kívánom is e kar halhatatlan alkotója érdemét alább szállítani; ha bevallom is azon nagy és jótékony hatást, melyet az ország egészségi állapotaira, s így annak egyik alaperejének nevelé-

sére —, azt, melyet a gazdasági állatok szaporodására —, azt melyet egy ovatosabb igazságszolgáltatásra —, és végre, melyet mind maga, mind a vele szorosán kapcsolatos természeti segédtudományok tanítása által az általános kultúrára is gyakorlott : ha, mondom, e szak behonosítása nagy és üdvös hatását bevallom is, azt ugyan nem fogta e kartól — mely kis városokban, néhány szobányi kórodákkal, s az előkészítő tudományok számára néhány miniatűr gyűjteménytárral rendelkezett mindössze — mondom ily kezdetleges, és csak zsenge intézettől méltányosan nem fogta várni senki, hogy azokban De-Haenek, Brambillák, Frank Péterek nevelkedjenek? Ott állt ugyan a szomszédban e nagyszerű, s a múlt században egész Európa-szerte első rangú bécsi orvosiskola : de kérdem : ily példa ott, hol a legszükségesebb eszközök hiányzanak, követésre bátorít-e, vagy nem inkább csüggesztőleg hāt? És ennek dacára mégis hatott ez, hatott az ismeretközlés, a boldogabb külföld vívmányainak meghonosítása által, aminek csak érintésétől is felment ismét azon tudós munka, melyre azimént hivatkoztam, mely az orvosi kar bajait és hiányait, úgy mint annak érdemeit, tán túlzott tárgyilagossággal, de annál elfogúlatlanabbúl rajzolta. Igen is, e történetíróinktól megérthette mind az, ki tudja hogy csak a méltányban van igazság, megérthette, hogy e kar, érezve mostoha állását, minden időben igyekezett abból kibontakozni, azt emelni, az önálló vizsgálatnak, a tudomány előbbre-vitelének feltételeit is kivívni; megérthette e kar sisyphusi munkáit, s az okokat, melyek azt a tetőre törekvése közt minduntalan visszavetették.

S ily szomorú volt, tisztelt egyetemi gyülekezet, bár más okokból jobbadán, más karok sorsa is. Ezeket t. i. az eszközök elégtelensége mellett a szabadtalanság s a bal rendszer bénította meg. Az idősbek emlékezni fognak velem együtt azon tudományos életre és elevenségre, mely e század első negyedében Hittudományi Karunkat mozgatta; de emlékezni fognak egyszersmind a püspöki kar rémületére is, mely végre e mozgalom elfojtását eredményezte.

Jogtudományunkat, kérdem, nem az egyetem jogi kara teremtette-é meg? és kérdem: e kar oka-e annak, hogy a politikai kormány nyomról nyomra ellenőrizte, rendszabályozta a szabadnak lenni kellő tudományt, s keletkeztében elfojtott minden új gondolatot? Ő oka-e hogy törvényeink kritikája nem üzetett, s így a tudomány kevesbbé hathatott a törvényhozásra, melynek tényezői — megyékben, országgyűléseken, a kormányban magában — egészen más nézeteket valának az iskolából az életbe átviendők és érvényesítendők, ha a tudomány abban független és szabad vala! Említsem-e, hogy az államtudományok képviselői egy százados tekintélyhez, Sonnenfelshez, voltak kötve, ki nagy volt kétségkívül midőn e tudományokat úgy szólván újra teremtette; de ki a világtörténet új korában, a népeknek a francia forradalom általi regenerációjok után, maga is átalakult és tanait is átalakította volna? E kar oka-e annak, hogy a nemzetgazdaszatnak nem tört utat hazánkba, mely még mindig középkori feudális kiváltságos alkotmányához ragaszkodott, ahoz ragaszkodni, igen sokban, valljuk meg, kénytelen volt?

S mit mondjak a Bölcsészeti Karról? — A geni-

ális és ékesenszóló Koppay Károly nem egy ártatlan állításért a Crouy-kérdésben üldöztetett-e el az egyetemtől? — Avagy a Krugiánus Szűcs nem vett-e intést, hogy a scholastica philosophia határain túl ne lépjen? — Az egyetem történettanára nem volt-e Prayhoz kötve, nem kénytelenült-e a haza szabadságharcait hivatalosan lázadásoknak hirdetni, az új kor öszves világtörténelmét meghamisítani? s az egyház, az államok szabadsági mozgalmait, mint az isteni jog elleni attentátumokat elítélni? — Midőn aztán egy Veszerle előadásában a modern eszmék fuvalma érezhetővé lett, nem bámulat fogta-e el az iskolai világot a szokatlan merészség felett? s nem az új kor eszméinek az életben már imposáns fellépte mentette-é meg a megintetéstől, — talán a Koppay sorsától is? — S kérдем : az egyetem tehet-e róla, hogy e karnak philologiai szaka nem is volt? — mert hiszen a Fülleborn néhány ívnyi encyclopaediájának s a görög nyelvtannak hetenkénti egy-egy órája a Grammatica Patavina szerint, Classica Philológiának csak nem nevezhető? — És még a Magyar Philologia! Urain, csak hagyományból, de egyértelmű, s az akademiákra történt kinevezések által igazolt, hagyományból tudom, hogy a nagy Révai halála után, a még általa utódjául kikért Horvát István helyett, kit itt a kegyelet megindulásával nevezek, célzatosan egy névtelen és szellemszegény férfiúra bízott azon szak, mely hivatva volt volna a nemzet fő kincsét megismertetni, megszerettetni a hazai ifjúsággal, ezt a nemzetiségi eszme iránt lelkesíteni; egy férfiúra, kinek fellépése és előadásai a magyar nyelvészetet és irodalmat — s már itt saját tapasztalásomból beszél-

lek — nevetség —, a nemzeti értelmiség mozgalmait előkelő száralom tárgyává tették. Sőt nem hallgathatom el, hogy őutána, az e szakra akkor egyedül hívatott férfi, ugyanazon Horvát István is, az ügyre nézve elveszett több mint húsz év után, évekig csak helyetteskép hagyatott meg, míg talán egy második Czinke Ferenc találatnék, újabb megölő betűjéül a Révai által inaugurált tudománynak : míg végre az idő kiáltó követelésére a nemzeti jutalommal is kitüntetett férfi, mestere székébe maradandólag, már csak agg korában ültettetett be!

S azt se feledjük, tisztelt gyülekezet, hogy e kar, mely hivatva van minden egyetemen arra, hogy katexochen az egyetem legyen, az általános és legmagasabb tudományos műveltség terjesztője : nem tekintetett a hatalom által egyébnek, mint a kenyértudományokra úgyahogy előkészítőnek, a gymnásiumok kiegészítő osztályának, nem pedig „tudósok anyjának“ : mert hiszen megmondotta már a Ratio Educationis : mi kell s mi nem kell a hazának.

Bocsásson meg az Igaznak komoly géniusa, ha szavaimba tán némi keserűség vegyült; de lehet-e keblünk e fájó érzését elfojtanunk, midőn az egyetemet oly bűnökről látjuk vádoltatni, melyeknek ez nem elkövetője, hanem hosszú időközön át maga is áldozata volt! — Örvedetesb képet tárhatnék most fel Önök előtt, ha egyetemünk története volna tárgya mai beszédemnek; de így csak egy szóval érintem annak regenerációját, melyet az 1848. évi fordulat kezdeményezett a tanszabadság elvének kimondásával, s melyet az azt felváltott idegen kormány — legyünk bátrak ezen igazságot is kimondani! — foly-

tatott; s végre, hála a Magyarok Istenének! most már nemzeti kormányunk teljessé tenni nem szűnik. Tőlünk magunktól várja ez kétségkívül, hogy bajainkat, hiányainkat, milyek az utolsó termékeny húsz év után is vannak, felfedjük: s e várakozásnak meg kellend felelnünk, még pedig annál bátrabban, mert amely férfiú kezeibe van ez intézet sorsa a törvény határozott rendelete által letéve, annak növendéke, maiglan tagja, s minden időben legőszintébb barátja volt. Ki kellend mondanunk, hogy nem egy új egyetemi törvénytől várja intézetünk, teljes felvirágzását: megadta a szellemi alapot a 48-ki törvény, midőn a tanszabadságot kimondta: minden egyéb a kivitel s a tanerők munkásságának és szellemének dolga, mely annál lelkesebb és sikeresebb leszen, minél kevesbbé köttetik meg egy sok szakaszú törvény által. T. i. semmi más téren nem avúlnak el valamely törvény rendeletei hamarább, és semmi más téren nem válnak azok oly könnyen a haladás *gátjává*, a helyett hogy ennek eszközeivé és biztosítékaivá. Igen is, tisztelt egyetemi gyűlés, a szellemi alap megvan. Változhatik, igaz, ez is, nem ugyan lényegében, de formáiban, a világ tanügyének tapasztalásai szerint, a tudományok haladásaiival, s a nemzet újabb meg újabb szükségeivel; de ép ezért, ha e körül a felelős miniszternek szabad keze van, nyugottak lehetünk, hogy e főiskola organismusa mindig a kor színvonalán fejlődik tovább s tovább; és csak is így. S ezért annak egyéb kell egy sokágú törvéynél: anyagi alap kell neki, minél bővebb; vagy, hogy prózailag fejezzem ki ez alap prózáját: gazdag budget kell neki: intézeteinknek miniatűrfele kisszerűségökből

kivételére, s azon minden oldalú alkotásokra, melyek nélkül a tudományok folytonos és óriási haladásaival lépést nem tarthatunk, melyek nélkül egyetemünk e nemzet tudományos kultúrájának fő kútfejevé, a kétség kívül támadandó, mert immár nélkülözhetlenné lett, több magyar egyetem minta- és anyaintézetévé, s a magyar név egyik fő dicsőségévé nem válhatik.

Emlékezzenek Önök vissza a német sajtó egy részének kárörömére, midőn pár év előtt néhány statistikai számnak birtokába jutván, azzal kívánta orvosi karunk érdemét leszállítani, hogy íme ennyi meg ennyi száz magyar orvostanuló siet fel, kénytelen felsietni, egy szomszéd egyetembe . . . De ugyane sajtó nem emelte ki ama rég virágzó egyetem intézeteinek nagyszerűségét és gazdagságát, melyek, tanár és tanítvány számára, a tanulmánynak, az észlelésnek, a tudományos tapasztalásnak annyi anyagot és módot nyújtanak; — és nem használta fel — mire én óhajtanám azokat felhasználni — arra : hogy felhívja az országot s annak törvényhozását, miszerint ne cseppenként nyújtsa olaját az egy hazai egyetem mécsesének, hanem *egy* nagy elhatározással emelje ki azt pirító szegénységéből, félségéből, tehetetlenségéből : s történjék ez, majd meg fogja látni haza és külföld egyikét lustrum alatt, mint törendi szét békóit ezen a szegénység sziklájához láncolt Prometheus, s mint teremtené oly egyetemet, mely joggal foglalhat helyet régi szerencsésb társai mellett. Mert — és ezt én, ki mint e tiszteletre méltó összes körnek legigénytelenebb, de legrégibb, mert harmincnyolcadik évben tanító tagja, azon egész seregét ismertem a tudós férfiaknak, kik két ivadék alatt valamennyi karok-

ban működtek — én, az Igazság istennőjének színe előtt bátran kimondom és hirdetem, hogy az egyetem oly sommáját bírta és bírja a tehetségeknek, a tudománynak, a jó akaratnak; hogy annyira nem hiányzott koronként s nem hiányzik most sem egyesekben az alkotási lendület, sőt a lángelme is, hogy épen csak a helyzet példátlan mostohasága okozhatta, ha itt a legbuzgóbb igyekezetet fél siker, ott az elcsüggedést végre eltompulás követvén, az intézet a világ nagy egyetemei sorába fel nem emelkedhetett.

De, tisztelt egyetemi gyűlés! nem mi vagyunk arra hivatva hogy a törvényhozó hatalom ajtain közvetlenül kopogtassunk: az saját kormányzónk, a közoktatási minister úr atyai gondoskodásának tárgya leszen; ellenben tőlünk várja ő kétség kívül, mit egy külön leirata ki is fejezett, bizodalmas előterjesztését szükségéinknek, hiányaink és óhajtasainknak; amiért hadd kérjem majd az egyetem Igazgató Tanácsát, miszerint hívja fel az egyetem tanító tagjait, hogy valamennyi tanszékek és intézetek érdekében, részletes és indokolt kívánalmaikat s tervezeteiket előadni méltóztassanak; hogy ez anyag használatával, s a karok s a Tanács megvitatása útján, oly munkálat terjesztethessék a kormány elé, mely ép oly hű képe legyen a jelen állapotnak, amely, egyelőre legalább teljes, sora a szükséges és kívánatos javításoknak; hogy, kéréseink meghallgatást nyervén, a magyar egyetem szakadatlanul fejlődve, bővülve, tökéletesedve, azon magasságot érhesse el, melyen az e pályán rég haladó nemzeteké mai nap ragyognak.

Midőn e szándékot előlegesen bejelenteni bátor

vagyok, mintha tartanom kellene attól, tisztelt egyetemi gyülekezet, hogy némelyek Önök közől, a régi tapasztalás által megtanítva, ily kérő és indítványozó fellépést előre már sikeretlennek, s azért nem is javaltnak fognak tekinteni. Önök azon számos kérelmekre, indítványok és tervekre fognak engem emlékeztetni, melyek nem csak az egykori Helytartó Tanács, hanem a közelebbi magyar provisórium, talán a ministeri kormány első éveiben is megtétettek, s mind eddig semmi, vagy csekély eredménnyel. Önök különösen épületeinkre fognak mutatni, melyek — az egyetlen és legújabb vegytani intézet kivételével — nem csak dísztelenek, célszerűtlenek, hanem rozszantak, s e felett elégtelenek is annyira, hogy némely terem a beírt hallgatóknak alig a felét fogadhatja be; — gyűjteménytárainkra, melyek hely és bútor hiányánál fogva sem fejlődhetnek; — dolgozóinkra, melyek térben, eszközökben, kényelemben fogyatkoznak, mely utóbbi nélkül a kedvvel is üzendő tudományos munkán nincsen áldás; — csillagdánkra, mely papiroson már régen áll, de melyet valóságban hiába keresünk; — Önök, ad hominem való érvelve, fognak tán reményeimből kiábrándítani akarni, könyvtárunkra emlékeztetve, melynek megmentésén, s egy új, célszerű és díszes épület általi újjászületésén teljes huszonöt év óta ép oly sikeretlenül, mint becsületesen fáradoztam, míg a végtelen halogatások következtén, legvégül egy oly törvényszéki ítéletnek kelle tanúivá lennünk, mely egy király jogos csereadományától egyszerűen megfosztván, egyik fő kincsünket bizonytalan jövő küszöbére tette ki, s mely kincsünk eddig is egy, az összeomlás ellen ismételve

hevenyészett oszlopok által támogatott, zsúfolt rak-tárhoz hasonlóbb, semmint egy oly tekintélyes inté-zethez, mely mindemellett Magyarország leggyümöl-csözőbb könyvtára, mert harmincezer látogatót számít évenként sötét, szűk, egészségtelen és kényelmetlen helyiségeiben: — E tapasztalásokra látszanak némely tisztelt társaim emlékeztetni — és én még sem csüg-gedek. Azon remények, melyeket ma táplálok, egy-kor, és eddig, igen is, nem voltak jogosultak. Az egyetem szerencsétlen volt saját vagyonnal bírni, e vagyon levén egyszersmind virágzásának legnagyobb gátja. Míg t. i. a külföld vogyontalan egyetemeit lel-kes kormányok és népképviselőtek az állam költsé-gein tartották és virágoztatták: addig a mi egyete-münkénél saját jövedelmeink elégtelensége határt vont folyást minden javításnak.

Ma, tisztelt egyetemi gyülekezet, más időket élünk. Az egyetem nem azon magára utasított árva többé, melynek szükségeiről senki hallani sem akar. A haza oltalmába vette azt és jövőjét; államivá tette midőn az első forintot megszavazta annak emelésére; s az óta is évről évre mind lelkesebben gondoskodik togadott gyermekéről. Megadta eddig mit ez sze-rénységében kérni mert; s azért kötelességünk-ké vált tartózkodás nélkül elé adni fő gondviselőnknek min-den szükségünket: a törvényhozás e rovatnál — bízunk annak belátásában és hazafiségében — fukar-kodni nem fog.

Mert mai nap, tisztelt gyülekezet, csak **egy** ha-talom van, valóban önálló és fenntartó: a tudomány, s az abból táplálkozó míveltség. Törvényhozásunk vallja ezt nem csak tagjai szónoklataiban, hanem

tetteiben is; s e téren azon megható és vigasztaló jelenségnek szoktunk tanúi lenni, hogy minden pártok, barátilag kezét fogva, hozzák meg az áldozatot. Azon férfiú, ki bennünket ott képvisel, nem lesz tartózkodással, midőn azt kellend kérnie az országtól, hogy kezdje meg haladék nélkül s a legnagyobb mérvben az egyetemnek új megalapítását, mert a késelem sehol sem bosszúlja meg magát inkább, mint a kultúra ügyében, mely, minden egyéb feltételek megléte mellett is, időt kíván nevedésére, tehát azt, aminek legkevesbbé vagyunk bővében! Ó bár meghallgattatnék gyenge szavam azok által, kik a nemzeten segíthetnek, midőn azt kiáltom: Perceink meg vannak számlálva, ha alszunk és késünk! ha elszánt tökélettel nem sietünk meghozni a nagy áldozatot — mely nem is áldozat: mert egy kölesöntőke sem törleszti magát oly bizton, s nem gyümölcsöz oly gazdagon, s nem szellemileg egyedül, hanem majdan anyagilag is, mint amelyet valamely nép a kultúra előmozdításába fektet! Perceink meg vannak számlálva, ha alszunk és késünk, nem eszmélve, hogy a világ folyása gyorsabb ma, mint valaha; hogy a nagy népek haladása minden téren a szédítésig hatalmas, s e hatalom csak egy erőt tisztel a kisebb népekben: az értelmiséget, mely ha nincsen, elsepri azokat, vagy — beolvasztja magába. A magyar, ki ezer éven át véde volt a nyugati polgárisodásnak, s e földdarabon, melyet lakunk, oltalma a szabadságnak, méltó reá, hogy ezt, társasúlva a mívelt nagy népekkel, és fenntartva egyszersmind a maga saját lényegét, élvezze jövőben is. De, hogy erre méltónak tartassék mások által is, versenyeznie

kell velök míveltség és értelmiségben, nyújtania kell magának is adalékait az emberiség közös szellemi vagyónához.

Hogy pedig nemzetünk erre képesíttessék, mindenek előtt annak egyetemét kell a kor magasságára felemelni. Ez készít tanárokat a középtanodának, a középtanoda majd a képezdének, a képezde végre a népiskolának : pedig csupán virágzó népnevelés mellett virágozhatik és élhet igazán a tudomány is, mert csak így lelend munkást és részvevőt minél nagyobb számban magában a nemzet öszveségében; és így lesz az egyetem az öszves tanügy és míveltség pyramisának csúcsa is s annak tulajdonképi alapja is. Így lesz a nemzet míveltsége magában erős, s egyszersmind a tudományosság előmozdítására is kiható : és csak így fog az a mívelt nemzetek concertjében egyik hasznos, sőt kívánatos tagúl elfogadtatni.

Jelszavunk tehát ez legyen : Az egyetem mindenek előtt! De ezt — az istenért — ne tatarozással, ne szemelvényenként és lassú toldásokkal véljük valódi, széles és erős alappá tehetni! Azt egyedül gyors és átható organicus fejlesztés eredményezheti, s ennek legcélszerűbb tervezetét meghatározni ez idő szerint épen az egyetemnek legsürgetősb feladata.

A siker közvetlenül a kormányhatalom —, s végül isten kezében van : de ha e feladat megoldásában az egyetem lelkesen és szerencsésen fáradozand, az új egyetemi tanács igazgatása egyetemünk történelmének egyik legszebb lapját képezendi. S hogy ez bekövetkezzék: az egyetemi állapotok valahárai öszinte és teljes kifejtése, egyetemünknek ez ismeret alapján is a kor színvonalára emelése : ez legyen, tisztelt egyetemi gyűlés, mindnyájunk közös programmája!

